

Betydningen af Kirkeåret

Flemming Baatz Kristensen
Sognepræst (kbf), Sct. Pauls kirke, Aarhus.
fbk@km.dk

Resumé:

Artiklen peger på, at den kristne tro har brug for kirkeåret som rytme både i den enkeltes og i menighedens liv. Gudstjenesten gestalter mødet mellem Gud og den enkelte og giver mødet ramme og form. Kirkeåret begyndte den første påskedag og udgør en cyklus, hvor de tre store fester julen, påsken og pinsen har faste pladser.

Det var efter reformationen, at man begyndte at bruge udtrykket ”kirkeåret”. Der har i Danmark været tre reformer af kirkeåret (1770, 1885 og 1992). Artiklen begrundes, at præsten har et særligt ansvar for, at menigheden bliver bevidst om kirkeårets betydning.

Keywords:

Troen – Gudstjenesten – Kirkeåret – Præstens ansvar – Kirkeårsbevidsthed

Indledning¹

Troen er noget, der pludselig kan slå ned i et menneskes liv. Den kan opstå i livets situationer. Bliver denne tro til en egentlig trosrelation til Gud, til en vandring med Kristus, har den brug for rytme; troen lever af vaner, gode og sunde vaner. Mange kender det fra deres personlige liv i form af bøn og bibellæsning. I fællesskabet i form af f.eks. en bibelkreds, et forkyndende, undervisende møde, særlige events, stævner og kurser. Vi kan også nævne gudstjenestens rytme, kirkegangen søndag efter søndag. Og de mange søndage i et år udgør det, vi kalder kirkeåret som en rytme i menigheden og den kristnes liv. Mange kristne her i landet er rimeligt fortrolige med kirkeåret; andre er ikke, enten fordi de lever i sammenhænge, der ikke følger Folkekirkens kirkeår, ikke vægter kirkeåret eller i det hele taget ikke er opmærksomme på sammenhængen i kirkeåret.

I den længste del af kirkens 2000-årige historie har tre ting båret de kristne; gudstjenesten, kirkeåret og den enkeltes bøn. Man havde ingen bibler, ingen bibelkredse, ingen møder, troslivets rytme var gudstjenester i kirkeåret og den enkeltes bønner. Det, der altså har båret de kristne længst tid frem til efter bogtrykkerkunsten i 1500'tallet og stadig gør det, er altså gudstjenesten, kirkeåret og den enkeltes bønner. Nu kan vi mere og har flere muligheder, men det gør ikke de andre ting overflødige.

Men kirkeåret er ikke faldet ned fra himlen. Det er ikke et sakramente som dåb, (skriftemål) og nadver, det er ikke Guds ord som Bibelen. Kirkeåret er groet ud af kristendommens jødiske baggrund og har udviklet sig gennem historien, i en kompliceret, pudsigt og spændende historie, forskellig fra sted til sted og mellem de forskellige trossamfund. Og dog er der et grundmønster.

Sjælen i kirkeåret

Gennem kirkeåret lærer vi på en særlig måde den kristne tro nærmere at kende. Til hver søn- og helligdag knytter der sig bestemte tekster, som sammen med gudstjenestens form bringer os i forbindelse med Gud og hans søn, Jesus Kristus.

Søndagens tekster oversættes gennem prædikenen. Salmerne giver os sprog til at modtage budskabet og synge det ud. Og søndagens budskab knyttes også til nadveren og dåbens sakramenter. På den måde kommer Gud nær til os, og vi nær til ham. Det er dette møde mellem Gud og os, som gudstjenesten og kirkeåret gestalter og giver ramme og form.

At leve med i kirkeåret er en særlig måde at leve på. Det er en slags årskursus i kristendom, ikke primært på skolebænken, mere som en indlevels- og pilgrimsrejse ind i den kristne tros verden i en rytme søndag efter søndag, uge for uge, år for år. En måde at dannes på som kristen, en dannelsesrejse.

Kirkeåret er f.eks. også blevet kaldt "et år med Jesus", "en rejse ind i Guds hjerte", "en vandring", "en pilgrimsrejse", "nådens år", "Herrens år". Når man lærer det at kende, kan man komme til at holde så meget af det, at man oplever det som "et kunstværk af Guds finger", det Grundtvig kalder

¹ Foredrag på *Seks torsdage med praktisk teologi* Foråret 2022 på Dansk Bibel Institut, torsdag den 10. februar 2022 kl. 15.00-17.00.

kærligheden (DDS 700,2), og som man ikke vil undvære, men have med sig som en dyrebar skat. Som genkendelsens glæde og samtidig nyt. Kirkeåret kaldes ”Herrens år” (DDS 74) og ”Nådens år” (Luk 4,19; Es 61,2a). Det vil hjælpe os til at leve i nåden, leve af og for den og selv blive nådige både over for andre og os selv.

Min vej ind i kirkeåret

Jeg er ikke vokset op med kirkegang og kristne møder. Mine forældre og vi børn gik aldrig i kirke. Mine forældre kom på det sent i deres liv. I 4.-5. klasse opdagede jeg, at min farmor var troende. Hun havde noget, andre ikke havde. Det ville jeg også have, så jeg begyndte at søge det. Jeg fik hjælp af noget familie og et par lærere i skolen. Og så fandt jeg bøger, som jeg læste.

Vi fik en ny præst i byen, og jeg begyndte at gå i kirke som 12-årig, og straks blev jeg fascineret af gudstjenesten og kirkeåret. Gudstjenesten var tydeligt mødet mellem Gud og os. Præsten gik ærbødigt ind foran alteret og slog korsets tegn for sig. Det slog mig: Når vi er i kirke, møder vi Gud, vi er på hellig grund og på grund af korset, må vi nærme os ham. Gudstjenestens form var den samme søndag efter søndag, men dog med nye bibeltekster hver søndag – og så genkendelsen hvert andet år, når man møder de samme bibeltekster igen. Det har jeg levet i siden, og er dermed kommet til at opdage mere og mere og erfare rigdommen i det. Det er selvsagt ikke blevet mindre efter, at jeg som præst har levet mig ind i kirkeåret i nu snart 40 år. De kendte tekster bringer hele tiden noget nyt, når man møder dem igen og igen. Teksterne bliver ved med at tale.

I en rytme med gudstjenester søndag efter søndag og til højtiderne føres den kristne tro ind i os og os ind i den. Der spilles på mange strenge: bibeltekster holdt sammen med salmer, musik, symboler, farver, stemningen på den årstid, man befinder sig i, og situationen i verden og i ens eget liv. Alt sammen bidrager til, at man oplever den kristne tros nedslag i sit liv, som det er mellem frygt og mod, sorg og glæde, ensomhed og fællesskab, skyld og skam, tro og tvivl, dårligt humør og godt humør, kedsomhed og livsglæde.

Noget af det bedste, man kan sige til en, der gerne vil lære kristendommen at kende, er: ”Gå i kirke hver søndag!” *Giv Gud en chance om søndagen* – som en film fra 1960’erne hedder. Gør det gennem to kirkeår, så du får begge tekstrækker med! Find gerne nogen, du kan vende det med. Kristen bliver man ved at vokse ind i gudstjenesten og kirkeåret gennem regelmæssig brug, ikke ved at nappe en gudstjeneste i ny og næ. ”Den, der misser en messe, mister en masse”, som en har udtrykt det.

Folk, der har levet med i kirkeåret i årevis, bliver imidlertid aldrig udlært, for vi kender endnu ikke Kristus, som vi bør kende ham (1 Kor 8,2), så når kirkeåret slutter, takker vi for det, vi fik, og ser samtidig frem til, at det nye kirkeår går i gang. De to kirkeår tager hinanden i hånden, og vi fortsætter pilgrimsrejsen: ”Herre Kristus, dig til ære slutter vi vort kirkeår” (DDS 431), som synges sidste søndag i kirkeåret og ”Vær velkommen, Herrens år” (DDS 74), som synges 1. søndag i advent, kirkens nytårsdag.

Et overblik over kirkeårets struktur

Kirkeåret er som perler på en snor. Tre store perler skiller sig ud. De står for kirkeårets *tre store fester*, som vi kalder højtider. Julen, hvor vi fejrer Jesu fødsel. Påsken, hvor vi fejrer Jesu opstandelse. Og pinsen, hvor vi fester for Helligåndens komme og virke. Disse tre fester udgør rygraden i kirkeåret.

Hver af de tre fester har en *forberedelsestid* og en *efterfejringstid*. Forberedelsestiden til julen er adventstiden med de fire adventssøndage. Efterfejringstiden til julen er helligtrekongerstiden. Hele perioden kaldes Julekredsen, dens stikord er LYS.

Påskens forberedelsestid er fastetiden med hele ni søndage før påske fra cirka februar til sidst i marts eller hen i april. Fastetiden består af forfasten på tre søndage og så følger selve fastetiden, hvis sidste 14 dage også kaldes passionstiden med større fokus på Jesu lidelse. Fastetiden brydes 5. søndag i fasten af Mariæ bebudelsesdag med juletoner, fordi der på dette tidspunkt er ca. ni måneder til jul. Efterfejringstiden til påsken består af seks søndage plus Kristi himmelfartsdag og store bededag. Den sidste er en særlig dag i Danmark, som andre lande ikke har i denne periode af kirkeåret. Hele perioden kaldes Påskekredsen, dens stikord er LIV.

Pinsens forberedelsestid falder delvist sammen med påskens efterfejringstid, nemlig de sidste søndage før pinse, mens pinsens efterfejringstid er meget lang, nemlig trinitatistiden begyndende med trinitatis søndag (en søndag om Gud som den treenige) efterfulgt af fra 23. til 27. søndage ”efter trinitatis” sluttende med ”sidste søndag i kirkeåret”. Hele perioden kan kaldes Pinsekredsen, og dens stikord kan siges at være kærlighedens ILD.

Kirkeåret indretter sig efter, hvornår påsken falder. På kirkemødet i Nikæa i 325 e.Kr. blev det besluttet, at den vestlige del af kirken holdt påske den første søndag efter første fuldmåne efter forårsjævndøgn. Det vil sige i perioden 22. marts til 25. april.

Første søndag i advent til og med nytårsdag ligger fast hvert år. Det gælder også hele Påskekredsen fra søndag Septuagesima til og med 2. påskedag, pinsen, trinitatis søndag og de fleste søndage efter trinitatis.

Kirkeåret har også dele, hvor antallet varierer fra år til år. Falder påsken tidligt, bliver der få søndage efter helligtrekonger - dog mindst én, men det er meget sjældent. Og der bliver mange søndage efter trinitatis, dog max. 27. Falder påsken derimod sent, bliver der mange søndage efter helligtrekonger, dog max. seks og færre efter trinitatis, dog mindst 23.

Hvordan blev kirkeåret til?

Det begyndte med Jesu opstandelse. Påskedag er udgangspunktet og nerven for hele kirkeåret og dermed årets vigtigste dag. Samme aften var disciplene samlet, og da kom den opstandne til dem (Joh 20,19-23). Næste søndag var de sammen igen, og den opstandne kom til dem på ny (Joh 20,24-29), og sådan har kristne altid siden mødtes netop om søndagen. Herefter tror vi, at det er Jesu ”skik” at komme til os om søndagen for at fejre opstandelsen, og derfor beder vi om, at han vil fortsætte denne

skik: ”Som du begyndte, vor frelser, bliv ved; kom og til os gennem dørene lukte! Bliv ved den skik, du indførte og brugte; lov os din glæde, og giv os din fred, nådig indblæs os dit liv og din styrke!” (DDS 246,5). Vores skik bør derfor være at følge op på hans skik, og gøre det til vores skik at komme.

De første kristne mødtes altid om søndagen til gudstjeneste enten om morgenen, inden de skulle på arbejde eller efter fyraften. Søndagen var blevet den nye første dag i ugen, skabelsens og nyskabelsens dag, også kaldet den ottende dag, opstandelsens dag. Fra opstandelsens søndag udvikledes langsomt det, der senere blev til et helt år. Først i det 4. århundrede blev søndagen også hviledagen, da kristendommen blev statsreligion.

Påsken og pinsen havde man fra jøderne, nu blev de højtider fyldt med kristent indhold. Påsken var det centrale, men dér begyndte man ikke. Den skulle forberedes. Derfor kom fastetiden til. Først noget senere i det 4. århundrede kom julen til og som forberedelse til festen for Jesu fødsel kom adventstiden til. Man fejrede begivenheder i Jesu liv som f.eks. forklarelsen på bjerget, Jesu dåb og himmelfarten, og de fik deres særlige dage.

I den gamle kirke huskede man kirkens martyrer og helgener, og derfor kom der mange af den slags dage ind i kirkeåret. De gled ud af vores kirkeår efter reformationen. Dog har vi beholdt Sct. Stefans dag, 2. juledag og allehelgensdag som martyrdage og allehelgensdag som helgendag, evangelisk luthersk forstået. Første del af kirkeåret var nogenlunde på plads i løbet af det første årtusind, mens trinitatistiden er blevet til senere og er noget løsere komponeret.

Pudsigt nok er det ret sent, at man første gang begynder at tale om ”kirkeåret”. Det sker første gang så sent som i 1589 i en bog med prædikener i Tyskland. Indtil da talte man blot om det liturgiske år eller blot søndagene og højtiderne. Kirkeåret udvikler sig stadig. Det er levende og ændrer sig med årene. I andre lande og kirkesamfund sker det også. Deres kirkeår ligner vores, men der kan også være ret store forskelle.

I Danmark har vi haft tre kirkeårsreformer efter reformationen. Den største reform var i 1770. Her blev kirkeåret rensset for ikke mindre end 22 helligdage, blandt andet helligtrekongersdag, 3. juledag, kyndelmisse, sankthans, mortensdag og mikkelsdag. Mariæ bebudelsesdag blev henlagt til 5. søndag i fasten. I 1885 kom den anden store ændring med indførelse af en tekstrække mere, den såkaldte ”anden tekstrække”. Man havde tidligere kun én tekstrække, blot kaldet tekstrækken, men blev herefter kaldt ”første tekstrække”. Denne tekstrække var retningsgivende for valget af bibelteksterne til anden tekstrække. Man ønskede at få flere bibeltekster i brug. Man havde f.eks. ikke lignelsen om den fortabte søn med i kirkeåret. Denne tekst kom nu med i 3. søndag efter trinitatis. Den sidste kirkeårsreform var i 1992. Her fik vi de gammeltestamentlige bibeltekster ind i kirkeåret både i første og anden tekstrække. Vi fik helligtrekongers søndag, sidste søndag efter helligtrekonger, sidste søndag i kirkeåret, og juleaften blev formelt gjort til gudstjenestedag. Det danske kirkeår er dog rimeligt konservativt og har bevaret meget fra traditionen.

Som nævnt udvikler kirkeåret sig, og det vil det også gøre i fremtiden. Kunne noget tages ud? Efter min opfattelse kunne vi godt tage store bededag ud. Den hører ikke hjemme i påsketidens glædestid og dens temaer figurerer andre steder i kirkeåret. Men det sker nok ikke, da det officielt er en helligdag og dermed en fridag, og traditionen med konfirmationer denne dag er stærk.

Hvad kunne evt. tilføjes? Det kunne f.eks. være kyndelmisse og askeonsdag, som markeres flere og flere steder. Man kunne også overveje sankthans med en aftengudstjeneste og bål, og mikkelsdag for at markere englene.

Hvordan får jeg udbytte af kirkeåret?

Skal man have udbytte af kirkeåret, skal man gøre sig den gode vane at gå i kirke om søndagen, og lidt mere når de store fester holdes. Helt som Jesus, der gik i synagogen hver lørdag og deltog i de store valfartsfester.

Man kan ikke leve på events, men man kan standses af et event. Jeg kender en mand, som et år juleaften i Aarhus domkirke blev standset af præstens prædiken; manden vil selv sige, at han blev standset af Gud. I dag går han i kirke hver søndag, og lever i en rytme, der bærer hans liv.

En søndagsgudstjeneste er det samme og det samme, siger nogle. Ja, for Gud er den samme og vi er de samme, og vi har brug for gentagelsen og det genkendelige. Det er der sammenhængskraft i. På den anden side er en gudstjeneste faktisk ikke det samme og det samme. Hver søndag har nemlig sit særlige tema og præg og sine bestemte tekster. Og når den aktuelle søndags bibeltekster møder vores liv i den situation, vi er i, bliver teksterne nye og relevante. Gud overrasker og udfordrer os, befrier os og giver os noget med ud i den nye uge.

Hvordan styrkes kirkeårsbevidstheden i en menighed?

Som præst har man et særligt ansvar for at bevidstgøre menigheden om kirkeåret og dets betydning. Det gør præsten uden tvivl bedst ved selv at leve i det. Det mærkes på ham. Og menigheden oplever, at det, der siger præsten noget også brænder igennem hos ham. Derigennem får menigheden en fornemmelse af, hvad et kirkeår kan give. Præsten bør derfor stræbe efter at undervise om kirkeåret, og f.eks. forsyne menigheden med godt stof om emnet. Det kan f.eks. være i adventstiden, i fastetiden og i påsketiden eller i dele af trinitatstiden. Der kan uddeles stof efter gudstjenesten, skrives om det i kirkebladet og på hjemmesiden eller holdes aftener om kirkeåret. Nogle søndage egner sig særligt til at fokusere på diakoni eller mission eller på Bibelen. Det kunne man markere både i gudstjenesten gennem prædiken, salmevalg, kirkebøn, indsamling osv. og evt. med frokost og indslag bagefter.

Bibelselskabets lille hæfte, "Kirkeåret – en rytme for troen", vil være velegnet til at uddele til menigheden omkring indgangen til et nyt kirkeår, og ellers vil det være godt at have liggende i våbenhuset til fri afbenyttelse. Præsten kunne også få lavet en kort video til hjemmesiden i ugen op til gudstjenesten. Denne video kunne fortælle om den kommende søndag, dens tema og præg, om der er dåb, børnekirke, kirkekaffe og andet relevant. Præsten kan også i forbindelse med gudstjenestens begyndelse åbne den med nogle korte, præcise og velvalgte ord om søndagens tema og præg. Det er

med til at bevidstgøre menigheden om den røde tråd i den konkrete gudstjeneste. Det vil også være en god ting at lade bestemte salmer være såkaldt "sæsonsalmes", som man synger hver gang i en periode, f.eks. mellem epistelen og evangeliet. I helligtrekongerstiden f.eks. "de hellig tre konger så hjertensglad" (DDS 138), i fastetiden "Se, vi går op til Jerusalem" (DDS 172), og i påsketiden "Krist stod op af døde" (DDS 218 eller DDS 219; 222,1&8).

Præsten skal selvfølgelig holde sig nøje til de tekster og særligt den prædiketekst, der hører den konkrete søndag til, men han bør samtidig skele til, hvilken søndag det er, og hvilken periode i året, den falder. Nogle bruger at have en prædikengruppe før søndagen eller en bibelkreds, hvor man arbejder med søndagens tekst. Her kunne man f.eks. bruge "På pilgrimsrejse i kirkeåret I og II". Det gør, at præsten har nogle at drøfte tingene med, og at flere i menigheden er særligt forberedt til søndagen, og dermed øges udbyttet.

Kirkeåret kan ikke stå alene

Kirkeåret er blevet kritiseret for, at det kun bruger brudstykker af Bibelen, og ikke hele bibelskrifter. Det er sandt, men det hører med, at kirkeåret som nævnt over to år kommer omkring hele 411 forskellige tekstafsnit i Bibelen, de vigtigste. Det er trods alt en del. Det rigtige i kritikken er, at kirkeåret ikke kan stå alene. Det er således en god ting for en kristen at læse et stykke i Bibelen dagligt og følge en plan, så man over nogle år kommer igennem hele Bibelen. Man kan her følge Bibelselskabets læseplan eller Bibelnøglen. Og præsterne bør for deres del, ved siden af deres arbejde i kirkeåret, supplere med bibelundervisning, hvor hele skrifter fra Bibelen bliver gennemgået for menigheden.

Kirkeåret er også blevet kritiseret for, at det ikke giver plads til forkyndelsens profetiske dimension eller det, som en menighed i særlige situationer har brug for at høre. Omvendt kan man sige, at kirkeårets tekster beskytter menigheden mod, at præsten rider sine egne kæpheste. Og ofte giver en konkret søndagstekst en vinkel på en aktuel problemstilling, som er vigtig og velgørende, og sagtens kan være profetisk. Ligesom en aktuel sag ikke altid behøver at blive italesat, for søndagens budskab høres ind i den. Når det er sagt, er det også vigtigt at påpege, at kirkeåret ikke skal være en spændetrøje. Der skal være plads til, at præsten i en given situation giver menigheden en peptalk om, hvad han finder vigtigt, og hvad der trænger sig på. Det kan eksempelvis ske på meddelelsernes plads. Det er en måde at udøve lederskab på og give menigheden en god selvforståelse af, hvem vi er og hvad vi skal.

Som med alt andet i kirkens liv handler det om en sund balance mellem tradition og fornyelse, mellem en rimelig fast, genkendelig form og en frihed, der gør os omstillingsparate, uden at vi havner i anarki. På Bibelselskabets hjemmeside² eller på Bibelselskabets "Bibellæseplan" kan man let og hurtigt finde ud af, hvilken søndag det er, og hvilken tekst, der skal prædikes over.,. Herfra kan man gå videre til Bibelen og Salmebogen og finde mere til søndagen.

² <https://www.bibelselskabet.dk/praedikentekster-indevaerende-aar>

Udvalgt litteratur

Bladt, Robert. *Anno Domini. Bønner og refleksioner over kirkeåret tekster*. Fredericia: Credo, 2010.

Bladt, Robert. *Anno Gratiae. Bønner og refleksioner over kirkeårets tekster* (2. række), Fredericia: Credo, 2013.

Brinth, Ole, Helle Christiansen og Marianne Christiansen. *Året og dagen. Liturgisk håndbog II*. København: Anis, 2005.

Giertz, Bo. *At leve med Kristus. Daglig læsning i trinitatistiden*. Fredericia: Lohse, 2013.

Giertz, Bo. *At tro på Kristus. Daglig læsning i tiden fra advent til pinse*. Fredericia: Lohse, 2012.

Halldorf, Peter. *Det hellige år. En vandring gennem kirkeåret*. Frederiksværk: Boedal, 2013.

Kopperud, Tore. *På vandring gennem kirkeåret*. Oslo: Nye Luther, 1992.

Kristensen, Flemming Baatz. *"På pilgrimsrejse i kirkeåret I"* Fredericia: Lohse, 2020, andet oplag.

Kristensen, Flemming Baatz. *"På pilgrimsrejse i kirkeåret II"*. Fredericia: Lohse, 2020.

Kristensen, Flemming Baatz. *Kirkeåret – en rytme for troen*". Bibelselskabets Forlag, 2020.

Nielsen, Allan Graugaard: *Vandre med Gud. Sjælesørgerisk essays til alle kirkeårets dage*. Fredericia: Lohse, 2022.

Thomsen, Henning Kjær: *Da åbnedes deres øjne! Læsninger i kirkeårsfortællingens kristologi – fra faste til trinitatis*". Eksistensen, 2021.